

AITA LON ARTEAGA, OLERKARI

Mañari, Durango ta Urkiola tartean, erri txikia dozu, baiña gizaseme aunditan aundi; bertako aitz-mokorrak, baltzak eta nabarrak, ba-dabe ospe ta entzuterik mundu zabalean. Baita euskal literaturan Kirikiño'k eta beste askok be.

Ementxe jaio zen Aita Lon Arteaga, 1917-5-16'an. Umetan erriko eskolan osotu zituan leen-ikasketak. Jainko-zaleak eta elizkoiak bait ziran bere gurasoak, ondo azi ta ezia izan zan aurtzarroan; gero, aurretik be ainbat karmeldar mixiolari ta Jainkoaren ots-egille zirala or-emen Mañari'ko semeak, eta Lon'ek be, gaztetxo zala, orrein aztarnaz ibilteko gogoia erakutsi eban.

Guraso ta anai-arreba maiteai lez Mañari bere jaioterri sotillari be agur esanik, Larra'ra, karmeldarren ikastetxera jo eban amesez gaiñezka. Emen asi eban eliz karrera; ementxe artu eban karmeldar jantzia 1932'an, Karmen bezperan, urrengo urtean uztaillaren 18'an profesa egiñik. Ondoren Markina'n urte bete, Iruña'n lenengo Filosofi urtea ta Gasteiz'en bigarrena; 1936'ko maiatzean ikasle mordo bat India'ra. berton doa Lon Arteaga be. An India'n, Alwaye'ko ikastetxean egiten ditu irugarren Filosofi urtea ta lau Teologi urteak, 1936'tik 1941'ra.

Eliz-karrera osotu ondoren, 1942-1-1'an artu eban Alwaye'ko Seminarioan bertan Filosofia erakusteko agiria. Sei urte egin zituan lanbide ontan; 1948'an, ba, udan, osasunez ez ebillela-ta ain ondo, bere erriratu zan, eta gero eragozpen asko jarri eutsoezan berriro India'ra biurtzeko. Urte orretako udazkenean Zornotza'ko karmeldar Ikastetxeko irakasle izendatu eben, latin, ingles eta abar erakutsirik. Gero Gasteiz'en, Altzo'n eta Eibar'en egon zan, eta azkenez ementxe Larrea'n bizi izan zan, ni nagusi ta bera menpeko, ni "Milla euskal olerki eder" liburuari azken orrazketak egiten nengoala. Euskaltzalea zan oso, eta olerkari; niri be, beraz, lan gotor ori osotzen lagundu eustan zerbait, kopiak ateraten batez be.

Probintziko Batzar nagusiak, 1954'an, ni Eibar'erako ta Aita Lontzo Peru'reko izentatu ginduzan. Ni Eibar'en iru urte beterik, Larra'ra ekarri ninduen barriro, eta emen jarraitzen dot gaur be; Aita Lontzo'k amar urte erre zituan Peru'n, Txokope'ko Gurutzeko Jon Deunaren Ikastetxeko zuzendari ta irakasle zala: lan ikaragarria egin eban Ikastetxe onetan, barruko ardureaz gaiñera erlejiñoa, iglesa ta Logika-Etika erakutsirik.

1964'an Zornotza'ko karmeldar Ikastetxean daukagu irakasle lenengo ta gero iru urtean bertako nagusi. Ondoren Markina'ra doa, eta ementxe, euskal arloan urte-mordoa egiñik, 1980-1-23'an il zan, goizeko iruretan. Urrengo egunean egin ziran aren illetak: Probintziko nagusiak, Felix Malaxetxebarria'k, berrogei bat karmeldar mezakok lagunduta, abestu eban illen mezea. Gure anai langille zintzoak merezi eban aiñako meza ederra.

Argi zan Aita Lon Arteaga. Eta borondate aundikoa; olantxe agertu zan beti bai India'ko Alwaye Seminarioan, bai Peru'n eta bai Probintziako komentuetan euki zituan karguetan. Zentzunez eta lojikaz jokutzen eban nun-nai ta

beti; eta besteak be, bere ingurukoek be, jokabide ortatik ibiltea nai izaten eban.

India'n egoala ondo ikasi eban inglesa; baita literatura arloan be. Txokope'n batez be, gogoz artu eban ikasketa ori, ta Irakasle titulua atera eban, ainbat azterketa ez ain errezak garaiturik, Cambridge Ikasgu Nagusitik.

Baiña munduan zear, aize-egoz dabilen ostoa antzera, joan-etorri asko egiña izan arren, Aita Lon beti agertu jakun euskaldun jator. Alderdi auxe zan berak maiteen ebana. Mañari'n jaiok zer geiago maite? Erri orren eta bartako atxeen indarra tinko josirik eroian, nainora joiala, barru-barruko muiñean. Maite eban euskal erria, maite eban euskera. "Bai atzerrian, bai Euskalerrian, agirian eukan Lon'ek, bere euskal nortasuna".

Zelan erakusten ete da euskal nortasuna? Nik —eta Aita Lon'ek— an naiz emen bizi, beti euki ditut neugaz euskerazko liburuak, neure aita zanak erakutsi eustanez. Neure pozetan eta atsekabetan eder izan jat orreititik zerbait irakurtea. Zergaitik? Jakin ez. Baiña olantxe da. One-la etxean ikasia ez da aaztuten; itz-egiteko ta idazteko erretzasun geiago lortu oi da. Aita Lon India'n bizi izan zan amar urtez; erbestean, irakasten bereak etziran izkuntzetan ain zuzen. Eta alan be ez jakon euskerea ondatu, bizi bizi eroian beragaz, mintzoz eta biotzez. India itxi ebanean, an Alwaye'ko seminarioko bere gelan agertzen dira, beste latin, erderaz, ingleseztan ango izkuntz-liburuen artean, euskerazko oneik be: Jautarkol, Txomin, Agirre, Azkue, Eguztitz, Olabide, Arree-Beitia, Barrenso ta abarren euskerazko idaztiak. Eta onain artean baita "Eusko Olerkiak" lau aleak be.

Euskeraz ondo ekian arren, ez eban asti geiegirik izan idazteko. Alan be, idatzi ebana gizonki biribilduta eskiñi euskun. Peru'ra joan aurretik, Larrea'n egoala, naiko idatzi eban "Karmen'go Amaren Egutegia"-n, "Karmel"-en eta Olerki"-n. Peru'n aurkitzen zala idatzi eban euskerazko alkar meza baten textua bertsotan, Aita Emiliano ta E. Ibargutxi apaizak musikaz ornidurik, garaiaretan asko zabaldu zana.

Azken urteotan, Markana'n egoala, ango liburutegi ta euskal idaztien zaindari, "Karmel"-en, Iruña'ko "Principe de Viana"-n eta "Olerki"-n, olerkiz eta prosaz naikoa eban. Eurotatik lanik ederrena, Aita Prai Bartolo'ri buruzkoa: argitalpen barri bat egiteko, azterketa bikaiña egin euskun aren lanetaz.

Izlari etzala berek aurtortu arren, txukun eta nasai berba egin oi eban pulpitutik be. Ba-ditu sermoi ederrak —Kirikiño'ren omenezko jaietan Mañari'n egiña, esatera-ko—, Andra Mariari ta Santuen jaietan egiñak, bederatzi-urrenak, irurrenak, gogo-jardunak, erderaz, euskeraz eta ingleseztan egiñak.

Amaiera lez, bego emen Aita Nagusiak aren illetetan sana: "Meza Aukaristi au izan daitela gure Lonentzat omenaldia, otoi'tza ta agurra. Berau izan dogu fededun kristau osoa, karmeldar praille mixiolaria, euskaldun zintzoa ta idazlari bikaiña".

Olerkari

Benetako olerkaria genduan Aita Lon. Al eban guztietan ondo oi euskun koplaren bat. Berberak gertatu eban txorta bat il aurretxoan. "Bizitza-tantaxkak" izena ipiñi eutson beroni. 24 bat dira guztiz. Interesgarriagoak egiteko edo, noiz eta nun idatziak diran be, ba-diñosku.

Oneik dira: 1) **Josutxo loratan** (Markina, 1933); 2) **Utsalkeria** (Iruña, 1934); 3) **Izontzitxo** (Iruña, 1934); 4) **Zeruko Amari** (Gasteiz, 1935); 5) **Maitasun barria** (Alwaye, India, 1939); 6) **Biotz-lilia** (Alwaye, India, 1945); 7) **Nire arreba ta illobak argazkian** (Alwaye, India, 1947-7-2); 8) **Aurtzako basetxeari** (Mañaria, 1948); 9) **Negutxo'ren lilia** (Zornotza, 1949); 10) **Amari, bere egunean** (Alzo, 1952); 11) **Egia ete da?** (Larrea, 1953); 12) **Aita Santi Onaindia'ri** (Larrea, 1954-3-25); 13) **Belen eta Sagari-kutxa** (Arequipa, 1955-1-6); 14) **Eun mutiko** (Chocope, 1958); 15) **Urkiola** (Markina, 1973); 16) **Jaunaren lekuko** (Markina, 1973); 17) **Zure errailetan** (Markina, 1975-2-14); 18) **Gabon** (1977); 19) **Felix Ansola** (Markina, 1978); 20) **Te lucis ante terminum** (itzulpena); 21) **Christe, qui, splendor et diez** (itzulpena); 22) **Jesus, Redemptor saeculi** (itzulpena); 23) **Il-oge ondoan** (Thomas Hood'ena), eta 24) **Meza Deuna erriarentzat** (12 zatitan).

Gizonak ba-dau beste indar askoren artean indar berezi bat, arte-indarra, ekiñaren ekiñez indarragotu geinke; baita barriak sortu be. Egiatzko kreatzaille izan daiteke gizona. Edozenbat gauza daukaguz geure barruan eta inguruan. Begi-luze ta zorrotz izanik, landakoak eta geure barne zelaikoak jaso geinkez.

Gogora daigun I. Strawinsky'k diñoskun au: "Ezta sortzen alan-bearrean; gogartu, oar-erazo ta markatu egiten da gauza bat lau-lau, gero beronek guri adimena edo biotza dardarazo daiskun. Onetxek soilki goi-argitzen gaitu bear bada. Abere batek lurra azterkatu oi dau lurra, zer-edo-zeren billa; bardin dagi artista batek be, atsegin baten billa dabil. Aztertu barik ez da aurkitzen. Maitatzeko ez da indarrrik egiten; baiña maitatzeak ezagugera dau eskatzen, eta ezagutzeko nekatu, aztertu egin bear".

Esan onek badau bere mamiña. Aita Lon, esan dot, India'n ibilli zan mixiolari. Emen beronen olerki bat bakarrik aztertzeko, amabi urte ondoren etxeratu zanean, eder be eder begipe jarri jakon bere sorterrria, bere auzunea, bere gurasoen etxea. Barru guztia dardaratu jakon, olerki sentikor, bikain, edorto landua osoturik. "Aurtzako basetxeari" deritxona dozu. 18 estrofa daukaz, 6/6 egiña.

Amabi urte urrun egiñik etxeratzeak edozeiñi diñotsa zerbait, baiña edozeiñek ez daki barne-sentipenak bertsoz

adierazten. Aita Lon'ek, eta onela kantatzen leenengo aspaldian:

Amaika semeren kabi zar beroa,
asaben asabak maitasun-izerdiz,
eusko odil, atx eta aretxez jaso!
Gorria teillatuz, zuria bekokiz.

Urrin ibilli da, Jaunaren mastian langille. Beretzat dau, ba, leenengo agurra. Agur bero samurra! Aul dator gorputzez, baiña bera ikustean, eguztiak jorik lilia lez, marduldu egiten da bere be. Aurtzaroko basetxe!, edertzat eban urrin egonik; baiña —begion lillura!— amesez baiño milla bider zara ederrago!

Zeugan txastau neban aurtzaro sorgiña,
barrez ta jolasez, borborka euskeraz...
—Oi, irudi-txori au giltzatu eziña!—
Leenera doakit biotz-ego ikaraz.

Bertatik datorkio irudi illun bat barruko poza lausotzera: bera urrin zala, triskantza gogorra izan zan emen. Egalarari baltzak igaro ziran emendik. Bildurgarri ta arro, txistuz eta orruz, sua ta erio ereiñik amorruez; gaillur ta zelai odolez gorritzuta ziñan. Olerkariak saminki:

Gaztedirik gabe Aberri gaixoa...
eta aretxik gabe mendi kiskalduak...
ta odolik gabe Euskera gozoa...
umezurtz iduri!... Betiko galduak!

Sartu da basetxe barrenera, txapela eskuan. Jauretze bat dirudi, eliza bat. Lotsa ta begirunea, beraz! Biotz-ezpanetan euskeraz otoitz.

Guraso urtetsuak oraindiña bertan,
lantsu ta otoitsu; bular makurtuak
lurrerantz begira biotzakgoietan.
Bizitz-illuntzean ar begiz Goikuak!

Anai-arrebak agurtzen agurtzen dira maitekor. Eta zalapartaz jatorkozan illobak. Sukalde maiteko laratza be bai agurtzen dau. Onek diñotsa: "Agertu az noizbait, agertu az, mutil?" Etxeko ta inguru poz-bitsetan dagoz guztiak... Amazazpigarren estrofak onela diño:

Aurtzaro-basetxe, euskaldun basetxe!
Zeran zaran ederra! Zein zaran gozoa!
Aberri-gaztelu, Aberri-jauretze,
zein zaran sendoa! Zein benetakoa!

Onakoxe olerkaria dogu Lon Arteaga, Mañari'ko seme leiala, urrin-bearrez ara-ona ibillita be, bere erria ta bere izkuntza benetan maite izan eta zaindu zituna.

AITA ONAINDUA

ARPIDETZEKO TXARTELA

ZER aldizkaria artu gura dot eta bialdu egidazue zuzenbide onetara:

..... 'tar
..... kalean (auzoan) zenbakian
..... errian, errialdean (probintzian)
Arpidetzea ordaintzeko diru-etxera (bankura) bialdu ordain-
txartela, an daukadan zenbakidun diru-kontura.